

10. Малихін О. В., Карпюк В. А. (2018). Методика застосування ІКТ у процесі формування лінгвокраїнознавчої компетентності студентів-філологів. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 68, 112–124.
11. Малихін О. В., Павленко І. С. (2014). Формування загальнокультурної компетентності старшокласників в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Теорія і практика професійного становлення особистості в соціокультурному просторі: колективна монографія*. Дніпропетровськ : Акцент ПП.
12. Пометун О. І. (2005). Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*, 1, 65–69.
13. Стратегії інтеріоризації змісту професійної підготовки майбутніх філологів: теорія і практика: монографія у 2-х частинах / за ред. проф. О. В. Малихіна. Київ : ЦП «Компринт». (2018).
14. Удовіченко Г. М. (2010). Компетентнісний підхід – стратегічний орієнтир модернізації сучасної вищої освіти. *Вища освіта України*, 1(19), 518–523.
15. Saena, F. (2019). Developing a European Framework for the Personal, Social & Learning to Learn Key Competence (LifEComp). Literature Review & Analysis of Frameworks. doi: 10.2760/172528, JRC117987. Retrieved from https://www.sel-gipes.com/uploads/1/2/3/3/12332890/2019_-_ue_-_developing_a_european_framework_for_the_personal_social_and_learning_to_learn_key_compeence.pdf.
16. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (2018/C 189/01). (2018). *Official Journal of the European Union*, C 189/1–C 189/13. Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7).
17. Drăghicescu, L. M., Cristeab, S., Petrescu, A.-M., Gorghiuc, G., & Gorghiu, L. M. (2015). The Learning to Learn Competence - Guarantor of Personal Development. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 191, 2487–2493.

Онаць О. М.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

КУЛЬТУРА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність; заклад освіти; культура здоров'я; технології; управління; партнерські засади.

Проблема збереження здоров'я є надзвичайно актуальною і все чіткіше усвідомлюється представниками освіти як педагогічно значуща, оскільки у саме поняття «здоров'я» все частіше вкладається соціокультурний і економічний зміст, суб'єктивне благополуччя та відповідальна поведінка особистості. Здоров'я – це не тільки відсутність хвороб і дефектів. Це здатності, знання, уміння, прагнення, ставлення, завдяки яким дитина спроможна зберігати здоров'я при будь-яких ризиках, стресах, умовах життя тощо.

Фізичний, духовний і психологічний розвиток, здоров'я дитини, адаптація значною мірою визначається її умовами її навчання у школі. Саме на роки навчання у школі припадає період інтенсивного розвитку організму дитини. Робочий день, особливо у старших класах, перевищує тривалість робочого дня у дорослих. Усе це негативно позначається на інтелектуальному розвитку, психічному і духовному здоров'ї дітей. Обсяг інформаційного навантаження, емоційна напруга, несприятливі соціально-економічні умови багатьох родин, спадковість, якість харчування, мала рухова активність та інші фактори мають негативний вплив на здоров'я. На жаль, не завжди це розуміють як дорослі, так і учні.

Соціальна важливість і необхідність вирішення проблем збереження та зміцнення здоров'я дітей у процесі навчання й виховання впливає зі стратегії розвитку особистості та відповідної державної політики, яка відображається у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти України, Концепції «Нова українська школа», Законах України «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», інших нормативно-правових документах, а також у наукових дослідженнях та практичній діяльності закладів освіти.

Важливе значення дослідження проблеми формування культури збереження здоров'я учнів, формування здоров'язбережувальної компетентності у закладі освіти мають наукові праці, у яких висвітлюється: психолого-педагогічні аспекти управління шкільною організацією (Л. Даниленко, Л. Калініна, Л. Карамушка, Н. Коломінський, Н. Островерхова, Н. Побірченко та ін.); системно-структурний підхід до проблем особистості, теоретичні положення, пов'язані з концепцією єдності діяльності і психіки (Г. Балл, Л. Виготський, Л. Карамушка, Г. Костюк, С. Максименко, Н. Побірченко, О. Сергеєнкова, І. Форноляк); різні види управлінської культури (Л. Калініна, В. Нідзієва, О. Онаць І. Осадчий, В. Оучі, Н. Побірченко, Я. Стемковська, В. Сухомлинський, Г. Тимошко).

Сучасні заклади освіти здійснюють пошук шляхів виходу із ситуації, що склалася. Введено предмети «Основи безпеки здоров'я», «Валеологія». У багатьох закладах проводиться спеціальна робота з формування здорового способу життя, активно працюють Школи сприяння здоров'ю, здійснюються різноманітні проєкти щодо збереження здоров'я. При таких різноманітних підходах «шкільні» причини виникнення порушень стану здоров'я не ліквідовуються повністю, а робляться лише спроби знизити їх негативний вплив.

Поняття «здоров'я» (відчуття, інтуїція) – це сприймання учнем стану рівноваги, комфорту, адаптаційної готовності організму до умов навколишнього середовища, природи, людських натовпів, груп ровесників, які постійно змінюються, викликають неоднозначні реакції та розумні дії, які відповідають на впливи.

Кардинально змінити підхід до проблеми формування здоров'язберезувальної компетентності учнів може сприяти спеціально створена культура закладу збереження здоров'я, яку можна використовувати як інструмент організації оздоровчого освітнього процесу та ефективного управління діяльністю педагогічного колективу та учнів. *Навчання з установкою на здоров'я як свою життєву власність повинне стати ключовим стрижнем і у свідомості учня, й у роботі всіх працівників закладу освіти*

Управління культурою формування здоров'язберезувальної компетентності учнів на засадах партнерської взаємодії передбачає, що поняття «культура здоров'я» розглядається як складова частина базової культури особистості, яка відображає усвідомлене ціннісне ставлення людини і передбачає ведення здорового способу життя. Якщо у менеджменті в цілому культура визначається як ефективний механізм управління, то в освітньому (шкільному) менеджменті – це культурологічна основа управління, носіями якої є керівник закладу, педагогічний колектив, учні, батьки, громадськість.

Завдання у формуванні здоров'язберезувальної компетентності полягає у спільному створенні унікальних об'єктів знань і ставлень учнів до пізнавально-творчої діяльності, міжособистісного спілкування, способів еколого-економічного і підприємницького мислення, створення культури здоров'язберезувального середовища у закладі освіти.

Стратегічними напрямками організації освітнього процесу та управління на засадах партнерської взаємодії у формуванні здоров'язберезувальної компетентності учнів можуть бути: орієнтаційно-пізнавальний, діагностично - корекційний, розвивально-профілактичний, формування соціально-партнерської взаємодії, самовизначення впливів інформаційно-сигнальної чутливості на здоров'я.

Умовою реалізації цієї стратегії формування відповідних засад є компетентно та професійно-орієнтоване розвивальне навчання, реалізація експериментально-дослідницьких, ціннісно-сміслових,

здоров'язберезувальних установок як професійних інноваційних орієнтирів керівників, вчителів, учнів, батьків, громади, зокрема:

- *це врахування основних факторів впливу на здоров'я, які визначені в науці і практиці: особистісні, еколого-економічні, психолого-педагогічні, організаційно-педагогічні, соціальні, медичні. Особистісні – це генетичні особливості, фізичне і психічне здоров'я; еколого-економічні – впливи природи, спосіб життя, режим, звички, економіка, родина; психолого-педагогічні, дидактичні – взаємодія вчителя і учня на уроці, форми, методи навчання тощо; соціальні – матеріальні умови, місце проживання і навчання, соціальні ролі; організаційно-педагогічні – технології, форми і методи організації освітнього процесу; медичні – рівень доступності медицини, стан здоров'я тощо;*

- це навчання і виховання з установкою на здоров'я як життєву власність, психолого-педагогічна профілактика ставлення до збереження здоров'я учнів у школі на засадах економіки. Навчання підприємницько-економічному ставленню до збереження здоров'я як способу життя і постійній наполегливій праці, якій навчаються у школі;

- це спеціально створене середовище культури, в якому увага приділятиметься формуванню «корисності» та смислових цінностей збереження здоров'я. Тобто, ставлення до здоров'я формується через навчання з установкою на здоров'я як життєву власність, сприяє оновленню психолого-педагогічних засад у профілактиці здоров'я та служить розумінню учнями себе як суб'єкта власного здоров'я;

- це формування в учнів позитивного ставлення до збереження здоров'я як набутої економічної власності, зумовлене законами, вимогами та діючими категоріями зв'язку і взаємодії Природи і суспільства - економічним вважається здоров'я, рівень збереження якого, є досягненням особистості з акме професійним ставленням до його розвитку;

- це формування розуміння значущості та необхідності збереження здоров'я, що передбачає: виявлення ставлення учнів до здоров'я як до ціннісної власності; знання про здоров'я як здатність, знання, уміння, прагнення, ставлення, завдяки яким учень спроможний буде зберігати здоров'я при будь яких ризиках, стресах, умовах навчання і життя тощо. Це сприймання поняття «здоров'я» як стану рівноваги, комфорту, адаптаційної готовності організму до умов соціального середовища, груп ровесників тощо.

- це розроблення економічної матриці – практикуму формування здоров'язбережувальної компетентності учнів у школі, яка передбачає дослідження освітніх чинників збереження здоров'я, за такими напрямками: інформаційні сигнали прояви «нездоров'я учнів» – фіксування сигналів (класні керівники, вчителі-предметники, батьки, учні); життєва економіка; чинники спілкування; праця; форми організації освітнього процесу на засадах педагогіки партнерської взаємодії; діагностика, контроль, оцінювання.

- це дослідження окремих класів і учнів для визначення вчителями-предметниками, психологами особливостей кожного учня і необхідності враховувати при підготовці до уроків та застосування форм і методів роботи під час навчальних занять; з метою відстеження суті інноваційних підходів впливу культури до проблеми формування в учнів усвідомленого ставлення, до вибору варіантів навчання, вибору інформаційного навантаження, відповідністю з розумовим потенціалом і станом здоров'я. Учителі-предметники розробляють нестандартні життєві задачі з метою впровадження змін у знаннях в особистісні новоутворення учнів щодо формування здоров'язбережувальної компетентності;

- це впровадження оздоровчих технологій: використання емоційно-забарвлених вправ терапевтичного спрямування (арттерапії, піскової терапії, казкотерапії, ігрової терапії, сміхотерапії, музичної терапії, кольоротерапії

тощо), розвиток сенсорних здібностей, зокрема тактильних, коли діти виконують завдання без зорового супроводу, адже відомо, що «розум дитини знаходиться на кінчиках її пальців», а також активне залучення учнів до роботи, письма, малювання обома руками, тобто формування у дітей т. зв. амбідекстральної культури.

- *це консультації з різних питань, зокрема переважно з питань адаптації учнів, щодо організаційної роботи з інклюзивними учнями, надання психологічних характеристик та психологічних портретів учнів для підвищення ефективності роботи з дитиною та її родиною, а також з питань пошуку способів налагодження та /або поліпшення міжособистісних стосунків у групі дітей та роботи з тривожними проявами в поведінці дітей (надмірна розсіяність, втомлюваність; істерики; «втеча в хворобу»; сталі прагнення до усамітнення; шкідливі звички невротичного характеру тощо).*

Для цього проводимо цілий ряд заходів та здійснюємо моніторинг із врахуванням вікової динаміки та психологічних особливостей учнів.

У початковій школі це вивчення уваги, пам'яті, образного мислення, рівня тривожності тощо, тому що лише на етапі усвідомлення необхідності збереження здоров'я ставляться конкретні індивідуальні завдання: 1-2 кл. – вільний пізнавальний пошук (є бажання інтерес); 3-4 кл. – вчимо ставити завдання, формулювати мету, ставимо завдання збереження здоров'я, довільний підхід; розроблено портфоліо для учнів 4-6 класів. Термін «повинні» не використовується у спілкуванні з учнями, а вольові зусилля формуються на підставі сформованих образів «Я – концепція здоров'я». Важливо також пам'ятати, що у початковій школі є свої особливості розуміння психосоматичного здоров'я: ставлення до інформаційних сигналів фізичного здоров'я; взаємодія економіки здоров'я на життєво родинному рівні та рівні економічних дій і впливів.

У основній (базовій) школі навчаємо учнів і формуємо навички емоційно-вольового спостереження за інформаційними сигналами від поведінки до розуміння витоків сигналів від внутрішніх органів ставлення до інтегрованих знань про здоров'я та користування ними на практиці. У основній школі формуємо ставлення до інтегрованих знань про здоров'я та користування ними на практиці.

У старшій профільній школі формуємо критичне і креативне економічне мислення, посилюємо увагу до еколого-економічного виховання та культури навчання і відпочинку, а також ставлення до міжпредметних зв'язків та інноваційного підходу до збереження здоров'я як особистісної життєвої власності, формування здоров'язбережувальної компетентності.

Технологіями формування здоров'язбережувальної компетентності і культури збереження здоров'я учасників освітнього процесу нами розподілено на такі групи: - організаційно-педагогічні технології, які визначають структуру освітнього процесу, що сприяє подоланню перевтоми, гіподинамії та інших дезадапційних станів; - психолого-педагогічні технології, які пов'язані з безпосередньою діяльністю вчителя і учнів на

заняттях, міжособистісною взаємодією на засадах педагогіки партнерства з учнями впродовж усієї діяльності. Це психолого-педагогічний супровід усіх елементів освітнього процесу; - *навчально-виховні технології* забезпечують навчання і виховання через використання оздоровчих елементів, які містяться в змісті освітніх галузей та навчальних предметів; це програми навчання учнів культури здоров'я під час навчання та у позаурочний час, програми освіти батьків та громадськості тощо; - *соціально-адаптаційні технології* забезпечують збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів та вчителів, посилення ресурсів психологічної адаптації особистості. Це різноманітні соціально-психологічні тренінги, консультації, програми соціальної та сімейної педагогіки, до участі в яких залучаються не тільки учні, але й педагоги, батьки, представники місцевої громади; - *лікувально-оздоровчі технології* – це самостійна медико-педагогічна галузь, що охоплює лікувальну педагогіку, лікувальну фізкультуру, спортивні та корекційні заняття тощо, вплив яких забезпечує відновлення фізичного та психічного здоров'я учнів.

Висновки. Формування здоров'язбережувальної компетентності, позитивного ставлення учнів і їхніх наставників до збереження здоров'я як найвищої цінності, розуміння необхідності здорового способу життя, потребує сьогодні кардинально нових підходів, посилення уваги та створення спеціальних умов – культури збереження здоров'я, формування здоров'язбережувальної компетентності кожним закладом та цілеспрямованого управління цим процесом. Завданням керівника закладу освіти спільно з педагогічним, учнівським колективами, батьківською та місцевою громадами є створення моделі дієвої культури здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту». (2017). Відомості Верховної Ради України. № 38-39.
2. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа»/ схвалена колегією МОН 27.10.2016 року.
3. Нідзієва, В. А. (2014). Теоретико-методичні засади формування організаційної культури ЗНЗ. Педагогічний процес:теорія і практика. Випуск № 2. 41-45.
4. Онаць, О. М. (2010). Формування педагогічної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в змісті сучасного підручника для менеджера освіти. Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць. К. : Ін-т педагогіки НАПН України. № 1 (10). 689-698.
5. Побірченко, Н. А. (2009). Економічна психологія:[у 2 ч.]. Київ. Наук.світ . 293.

Попович Л. М.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОМУ УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ

Українські вчені, керівники закладів загальної середньої досліджують і пропонують різноманітні варіанти форм удосконалення системи управління